

Brijunski transkript

Jezik, semantičke i socio-semantičke odrednice, metaforika sintagma i pojmova – povijesni kontekst

Mihovil Bogoslav Matković*

mbmatko@gmail.com

UDK: 94(497.5)“1995.07.31“

355.457(497.5)“1995“:32 Tuđman, F.

Stručni rad / Professional paper

Primljeno: 26. studenog 2013.

Prihvaćeno: 7. ožujka 2014.

Rad se bavi jezičnom, stilskom i semantičkom analizom transkripta sastanka predsjednika Republike Hrvatske dr. Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima 31. srpnja 1995. na Brijunima, daje temeljna objašnjenja sadržaja i svrhe sastanka. Brijunski sastanak, a time i transkript razgovora, bio je temeljni dokazni materijal koji je Haaškom sudu poslužio pri presudi dugotrajne vremenske kazne hrvatskim generalima Anti Gotovini i Mladenu Markaču.

Rad, osim jezično-stilske i semantičke analize, donosi elaboraciju vremenskog (povijesnog), političkog i širokog prostornog konteksta događaja koji su određivali odnose u vrijeme postojanja bivše federalne Jugoslavije, njezina raspada i nastanka više država na njezinu području. Posebice se navodi kontekst i status Republike Hrvatske prije i nakon njezina utemeljenja i međunarodnog priznanja te članstva u UN. Znatani dio članka donosi analizu retorike predsjednika Hrvatske dr. Franje Tuđmana, njegova statusa i uloge u vremenu nakon Drugog svjetskog rata. Posebice se analizira njegova uloga kao ključne i najodgovornije osobe, začetnika ideje i utemeljitelja suverene Republike Hrvatske. U tom svjetlu, njegova odgovornost za pokretanje i vođenje vojno-redarstvene akcije Oluja koja je predmetom sastanka, izravno je povezana s ulogom njegovih sugovornika na brijunskom sastanku čija se stajališta i navodi spominju u transkriptu. Među njima elaborat ima svrhu pokazivanja i dokazivanja nepostojanja atributa i namjere o zločinačkom planu i pothvatu koji je predvodio hrvatski predsjednik dr. Franjo Tuđman, kako je to u optužnici okvalificirao Haaški sud.

Ključne riječi: oluja; brijunski sastanak; transkript; generali; udruženi zločin; (jezična i politička) retorika predsjednika dr. Franje Tuđmana.

* Mihovil Bogoslav Matković, prof. hrvatskoga jezika, književnosti i filozofije; koordinator za komunikaciju u Hrvatskoj elektroprivredi u Zagrebu, Ul. grada Vukovara 37, 10000 Zagreb.

Uvod

Rad i u njemu iznesene teze elaborat su jezičnog vještačenja i analize povijesnog konteksta izrađenog na temelju *Brijunskog transkripta* za potrebe drugostupanjskog sudskog postupka hrvatskim generalima Anti Gotovini i Mladenu Markaču na Međunarodnom kaznenom sudu za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) u Haagu 2012. godine.¹ Brijunski transkript je zapisniku sa sastanka predsjednika Republike Hrvatske dr. Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima 31. srpnja 1995. na Brijunima.²

Dr. Franjo Tuđman, u skladu s konvencionaliziranom praksom u pripremi konačne vojne akcije za oslobođenje od petogodišnje okupacije gotovo trećine područja Republike, Hrvatske, sastao se na jednom od uobičajenih kratkih sastanaka sa zapovjednicima, suradnicima, časnicima za provedbu akcije. Bio je to klasičan, operativni radni sastanak.

Prije svega potrebno je jasno reći da je transkribirani tekst razgovora s jezičnog stajališta uravnotežen, smislen i gotovo u cijelosti blizak onom što obično u jeziku zovemo standardom.

Drugo, tvrdimo: bio je to tipičan dogovorni sastanak *afektivno i stilski* akcentuiranog diskursa. Jezično-stilski hipertrofijski ton očekivano je bio u funkciji slikovitog motivacijskog *hvatača pojačane pozornosti* sudionika sastanka.

Samo mjesto održavanja sastanka (otočje Brijuni) tehničko-psihološke je naravi: postizanje ekskluzivno značajne poruke među nositeljima akcije koji dolaze na Brijune da se dogovore o pojedinostima. Bila je namjera razmijeniti razmišljanja i čuti važne nijanse o provedbi akcije od prvog čovjeka svoje države, istodobno vrhovnog zapovjednika oružanih snaga, utemeljitelja države, istodobno vojnika-general a s iskustvom i dr. Predsjednik Tuđman rekao je okupljenima na početku sastanka:

»Gospodo, sazva sam ovaj sastanak da bismo procijenili sadašnju situaciju, da bih čuo vaša mišljenja prije nego što donesem odluku o daljnjim našim pothvatima ovih dana.«³

¹ Urednička napomena: Riječ je, dakle, o neobjavljenom elaboratu (stručnom radu) te se prema preporuci recenzenta objavljuje kao povijesni dokument bez sadržajnih i stilskih izmjena i ispravaka, uz tek neznatne lektorske ispravke.

² U dodatku ovom članku donosimo kraće objašnjenje mr. sc. Luke Mišetića, odvjetnika, branitelja generala Ante Gotovine o vrednovanju Brijunskog transkripta pred MKSJ-u.

³ Usp. *Brijunski transkript*, str. 1. Riječ je o zapisniku sastanka predsjednika Republike Hrvatske dr. Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, održanoga na Brijunima, 31. srpnja 1995. godine, od 10.45 do 12.40, a dokument se sastoji od 70 stranica strojopisa. Sudionici sastanka: predsjednik dr. Franjo Tuđman, generali Hrvatske vojske Ante Gotovina, Mladen Markač, Davor Domazet, Miljenko Crnjac, Mirko Norac, Vladimir Zagorec, Zvonimir Červenko i dužnosnici Pavao Miljavac, dr. Miroslav Tuđman, Gojko Šušak, Krešimir Kašpar, Tihomir Vinković; također usp. *Brijunski sastanak 31. srpnja 1995. i pripreme za Operaciju Oluja*, (hrvatski prijevod), izvadak iz sudskog spisa ICTY, sv. 2. Autor se u izradi rada služi i dokumentom: Peter FRENCH, Philip HARRISON, Amela ČAMDŽIĆ, *Brijuni*, P2353, Vještačenje audio-zapisa CT od 12. prosinca 2007, kao i *Izvješćem predsjednika Republike dr. Franje Tuđmana o stanju države i nacije, na*

Naglašavamo bitni distinkt: riječ je o *ad hoc* sastanku, klasičnom briefingu, *brain-stormingu* u kojem se provode konačne analize i provjeravaju zadnji aspekti provedbe akcije. Sastanak je služio kao provjera razumijevanja zadatka. Bio je to uobičajeni vojni modifikacijski operativno-motivacijski alat. Brijunski sastanak nije bio nekakav višednevni (i nije općenito projektni!) studijski, *laboratorijski*, institutski projekt u kojem bi se smišljao plan ili kakav pothvat brzog *etničkog čišćenja*.) Ili pak, tvrdnja od strane optužbe, da je, *in ultima linea*, bio zamišljen kao zadatak kako sustavno dovesti u pitanje dalekosežno opstojanje naroda iz čijih se etničkih redova regrutirao ljudski faktor osvajanja hrvatskog državnog teritorija radi odcjepljenja.⁴

Ozbiljan državni vrh zacijelo je puno ranije morao razraditi stratifikacijski plan o oslobođenju zemlje, prije svega (!), u ozbiljnom vremenskom i teoretsko-praktičnom smislu i kontekstu. Znači, plan o oslobođenju zemlje pripreman je, logično, prije: odgovorno, zrelo, vremenski operativno determinirano. Dakako, u tom provedbenom, pripremnom planu, nigdje se ne projektira sudbina pripadnika okupacijskog faktora u smislu da njega treba likvidirati, odnosno protjerati. (Uzgređ: konačna sudbina pripadnika naroda iz čijih se redova regrutirao okupacijski i agresorski faktor, a koji je sinteza dvaju faktora: Srba državljanina Republike Hrvatske i pripadnika Srba naroda s područja druge države, tada Jugoslavije, odnosno Srbije (!) – proizlazi iz samog raspleta rata.) Sudbina pripadnika agresorskih i okupacijskih snaga u svakom ratu, pa tako i u agresiji na Republiku Hrvatsku 1991.-1995., ovisi najprije o ishodu rata, statusu odnosa u trenutku kad se okonča sukob okupator-osloboditelj i kad se postigne cilj oslobađanja napadnute okupirane zemlje. Važno je naročito kakav će stav i odnos imati pripadnici bivših pobijedenih okupatora, a u konačnici, kakav će biti njihov odnos u poslijeratnim mirnim okolnostima kad je riječ o prihvaćanju mirnog života, prihvaćanju načela prihvatljive civilizirane lojalnosti i nadasve kako će se odnositi prema eksteritorijalnim aspiracijama matične države Srbije prema Hrvatskoj i dr. Dakle, buduća brojnost pripadnika Srba u Hrvatskoj, uvelike je ovisila o spomenutim činjenicama. Naime, zna se, kad završi ratni sukob, kad nastupe mirnodopske okolnosti, kad se iznesu i postave drugi argumenti, kad se pokažu istine i gola realnost gubitka rata – tehnički rečeno – život se vraća u svoju moguću normalu i prihvatljivu bilancu. Znači, tek kad se strane suoče sa svojim ulogama, sa svojim mogućnostima, statusom nakon rata, tek tada se može ocijeniti domet i zrelost vlasti, njezini demokratski okviri i standardi. Tvrdimo da je tadašnja vlast nakon oslobođenja Hrvatske, a koja je još čitave četiri godine uvelike bila kreirana izravnim utjecajem i moderiranjem dr. Tuđmana kao predsjednika, bila demokratska s visokim standardima ljudskih i građanskih prava.

zajedničkoj sjednici oba doma Hrvatskoga sabora, Zagreb, Sabor, 1994.

⁴ Usp. Brijunski sastanak, izvadak iz sudskog spisa ICTY, sv. 2.

Tuđman nije bio političar lokalne provincijske provenijencije koji bi zastupao stajalište da je suverena država *vlasnik ljudi i njihovih prava*. Upravo dijametralno suprotno: Tuđman je u komunističkoj Jugoslaviji proživio sustav bez ljudskih prava, a ljudska prava i slobode bila su njegova opsesionantna metafizička i objektivna projekcija i stvarnost. Drugim riječima, ljudska i građanska prava svih građana tadašnje Hrvatske, pa tako i pripadnika srpske manjine, kao i njihova budućnost – shvaćala su se i u tadašnjoj, pa i prije, u okupiranoj Hrvatskoj – ponajprije tako da ovise o njima kao pripadnicima i sudionicima u mirnodopskom političkom životu. Tuđman kao čovjek koji je poznao i demokratska iskustva Zapada, znao je da Hrvatska ne može biti neki poseban demokratski otok *sui generis*, koji će kao u nekom političkom rezervatu eksperimentirati s ljudskim i građanskim pravima. (Primjer je realne demokracije to da je u nekoliko vlada Republike Hrvatske nakon 1995. stranka srpske manjine izravno sudjelovala kao koalicijski partner.)

1. Franjo Tuđman – povijest i sediment njegova položaja u kontekstu pripremne akcije za oslobođenje države

Predsjednik dr. Franjo Tuđman političar je 20. stoljeća, s neposrednim in-sajderskim iskustvom u totalitarnom komunističkom režimu. Bio je vojni dužnosnik u vrijeme federativne Jugoslavije, izvanredni poznavatelj funkcioniranja jednopartijskog sustava kao i međunacionalnih odnosa, posebice supremacije pripadnika Srba u ukupnom političkom životu i svim važnim aspektima društvenoga života u dvjema Jugoslavijama, a posebice izravno u komunističkoj.⁵

Kao takav, zbog svoje svijesti, razišao se s tadašnjom političkom komunističkom vladajućom elitom. Zbog odnosa prema pitanju afirmacije hrvatskih interesa i statusa Hrvatske u komunističkoj Jugoslaviji, završio je kao politički disident i otpadnik na sudskom procesu. Osuđen je na izdržavanje vremenske kazne, a u konačnici na potpunu političku i egzistencijalnu marginalizaciju.

Povijesne okolnosti raspada komunističkog sustava i zemalja komunističkog bloka, velikosrpske izravne hegemonističke aspiracije na Hrvatsku krajem 80-ih godina 20. st. i poslije otvorena agresija na povijesni državni teritorij, uvjetovale su da postane povijesni lider nacionalnog oslobođenja i utemeljenja suverene hrvatske države.

⁵ Usp. Franjo TUĐMAN, *Misao hrvatske slobode – od nacionalne ugroženosti do državne samostalnosti. Fragmenti misli i pogleda*, Zagreb, Narodne novine, 1997; Franjo TUĐMAN, *Petrinjska 18. Zatvorski dnevnik iz 1972.*, Zagreb, Naklada Pavičić, 2003; Hrvoje MATKOVIĆ, *Na vrelima hrvatske povijesti*, Zagreb, Golden marketing – Tehnička knjiga, 2006.

2. Predsjednik okupirane države⁶

Uz takve činjenice s kojima je živio i djelovao, dr. Franjo Tuđman, kao čovjek anticipacije povijesnih događaja i raspleta, po svom ljudskom formatu, po svojoj vizionarskoj i duboko ljudskoj dimenziji i integritetu, osjećao je i imao nesvakidašnju povijesnu odgovornost pred svojim narodom, pred međunarodnom zajednicom, ali i pred svim narodima prijašnje Jugoslavije. Znao je da nakon svih pokušaja mirnog raspleta i iskušanog višegodišnjeg dogovaranja i pregovaranja oko utemeljenja slobodnih država na području bivše Jugoslavije, on mora provesti, nakon utemeljenja i međunarodnog priznanja svoje zemlje, projekt oslobođenja i uspostavu suvereniteta na cjelokupnom teritoriju Republike Hrvatske. Iz dubokog razumijevanja tadašnjih okolnosti, ali i poznavanja povijesti raznih ratova i ratovanja, uključujući i one globalne (i sam je bio svjedokom Drugog svjetskog rata) da je kritično vrijeme trajanja okupacije njegove države – u psihološkom, tehničkom i svakom smislu – došlo do svojih krajnjih granica: pet godina trajanja. Znao je kao vojnici profesionalac da su tada okolnosti bile takve da su prijetile opasnošću da prijeđu u *status quo* u kojem se ne mogu stvarati i razvijati konstitutivni elementi novostvorene države.

Važno: Republika Hrvatska kao država nastala je nakon raspada Jugoslavije iz potpunog 50-godišnjeg anonimnog i u političkom smislu bezidentitetskog komunističkog unitarnog režima i razdoblja. Njezino europsko okruženje imalo je polustoljetno razdoblje političke i građanske emancipacije kad je Hrvatska doživjela agresiju od koje se najprije trebala obraniti.

S tim intelektualnim iskustvom i činjenicama, predsjednik dr. Tuđman, prije pokretanja akcije Oluja imao je već iza sebe iskustvo dvojih demokratskih izbora, ali imao je već i poginule branitelje, civile, prognanike... Inače, duboko je poznao svoj narod, njegov mentalni sklop i njegove političke preferencije. Znao je da je narod emocionalno i objektivno zreo za stvaranje države, ali je znao kolika je neizvjesnost put oslobođenja kad se uzme u obzir veličina i snaga agresorskih potencijala. Ali kad su okolnosti za Hrvatsku postale stvarno ratne, više nije imao izbora: trebalo je novoutemeljenu državi obraniti, integrirati. Znao je da ne može *ostaviti na cjedilu* svoj narod koji je proživio tolika poniženja, toliko desetljeća onemogućenja slobode i satisfakcije za sve gubitke i trajan status gubitništva... Bio je razapet u sebi sa sviješću i teretom predsjednika znatnim dijelom okupirane države. Bio je izložen snažnoj dihotomiji: ili ćeš konačno, nakon punih pet godina teritorijalnog, pravnog i administracijskog nefunkcioniranja države, vratiti teritorijalnu cjelovitost i pravni sustav, ili ćeš opovrgnuti samu ideju stvaranja države, s prijetnjom da dotadašnja stradanja

⁶ Stilska sintagma »okupirana država« odnosi se na psihološko-političko značenje i percepciju činjenice okupacije dijela zemlje. Pojednostavljeno, kakva je to suverena država koja nije teritorijalno cjelovita. Predsjednik Tuđman je to znao, pa je oslobođenje okupiranih područja držao obvezujućim pothvatom svoje državničke i predsjedničke misije.

i krvoprolića postanu uzaludna. Kao predsjedniku, kao idejnom začetniku, lideru bio mu je to drugi ispit – nakon odluke o proglašenju države. Bio je to i najteži ispit i odluka pred poviješću i svojim narodom. (Ovdje je prikladno ustvrditi da je obje navedene odluke, oba povijesna izazova – utemeljenje suverene države i donošenje odluke o pokretanju akcije Oluja – uspješno proveo.)⁷

3. Oluja

Pojam *oluja* u hrvatskom jeziku označava meteorološku, vremensku pojavu: snažno nevrijeme, praćeno kišom, vjetrom.⁸ To je nagla, kratka vremenska nepogoda koja se kreće ograničenim područjem i ima tragove rušilačkih učinaka. Slikovito, nije dobro naći joj se na putu, odnosno, nitko joj ne može stati na put, nitko je ne može obuzdati. Na tom su tragu i simbolička značenja riječi oluja:

»1. U Bibliji oluja označuje božansko posredovanje, i to ljutnju Boga. Ona u isti mah može značiti i osvetničku pokoru. Oluja simbolizira božansku slavu i moć koja obara neprijatelje Jahvina naroda i osigurava mu mir. 2. U oluji se pokazuje i stvaralački rad. Bića se u neopisivu kozmičkom preokretu rađaju iz kaosa. U oluji izbijaju počeci i svršeci velikih povijesnih razdoblja: revolucije, novi poreci, eshatološko vrijeme, apokalipsa. Bogovi, stvoritelji i ustrojitelji svemira, bogovi su oluje: Zeus (Jupiter) u Grka, Bel u Asiro-Babilonaca, Donar u Germana, Tor u Nordijaca, Agni, Indra u Hindusa.«⁹

No, nakon oluje, sve se stišava, vraća u svoju normalu, u svoju uravnoteženost. Zrak postaje čist. Nebo prozirno. Dakle, vojna akcija Oluja u kolovozu 1995. godine, zamišljena je i planirana kao kratka, brza, učinkovita akcija, a tako je i ostvarena. Prema izričitom naputku i zapovijedi predsjednika dr. Franje Tuđmana osobno, koju je dao vojnim dužnosnicima, uključujući i najodgovornije visoke časnike Antu Gotovinu i Mladena Markača, akciju je trebalo izvesti u tri-četiri dana, najviše do osam dana:

»Ali da porazgovaramo o tome da li sutra ili nekih narednih dana da idemo u pothvat za oslobođenje od Banije, Korduna do Like, Dalmacije do Knina, na koji način da to provedemo sa zadaćom da posao uglavnom završimo u tri, četiri, maksimum osam dana. Da ostanu poslije toga samo nekakve enklave koje bi se morale predati.«¹⁰

⁷ Usp. *Izvjješće predsjednika Republike dr. Franje Tuđmana o stanju države i nacije, na zajedničkoj sjednici oba doma Hrvatskoga sabora*, Zagreb, Sabor, 1994.

⁸ Oluja = *nevrijeme s kišom* povezana s mnogim praslavenskim glagolima koji između ostalih nose sljedeća značenja: *puhnuti, iznenadno pogledati, zasjati* (npr. o suncu), *udariti, šiknuti, briznuti, izbiti, natrčati, naletjeti, dij. pljusnu; politi; bljesnuti* (o munji) (usp. Alemko GLUHAK, *Hrvatski etimološki rječnik*, Zagreb, August Cesarec, 1993.).

⁹ Jean CHEVALIER, Alain GHEERBRANT (ur.), *Rječnik simbola. Mitovi, sni, običaji, geste, oblici, likovi, boje, brojevi*, drugo prošireno izdanje, Zagreb, Nakladni zavod Matice hrvatske, 1987, 453.

¹⁰ *Brijunski transkript*, str. 4.

Takva izvedba akcije podrazumijeva manje operativnih djelovanja prema živim ljudima, manje poginulih za osloboditelje i okupacijske snage, manje mogućih akcija odmazda, spontanijih djelovanja, stradanja, razaranja, kolateralnih žrtava i sl.

4. Razlozi sastanka, kontekst, pojmovi

Poslužimo se za određivanje motivacije i za okolnosti neposredno prije Oluje citatom dijela razgovora dr. Tuđmana sa suradnicima na Brijunima prema transkriptu sastanka:

»Prema tome, taj predviđeni plan koji smo imali za sutra trebalo bi prerezmotriti i modificirati. Kada čujem vaše prosudbe i vaša mišljenja, znači onda ću donijeti odluku.«¹¹

Dakle, razvidno je da se ovdje samo govori o modifikaciji već prije pripremljenog plana akcije. Logično je i uobičajeno da vrhovni zapovjednik provjerava plan, modificira, motivira, šalje poruke operativcima na bojištu i dr.:

»da imaju i oni mogućnosti, razumijete, od Neretve, što ne odustaju, je l', pa do Dubrovnika.«¹²

Ovdje je riječ o jednom od iznimno frustrirajućih i dramatičnih detalja, a to je mogućnost dodatnog i ponovnog napada na stari hrvatski povijesni grad Dubrovnik kao posebno osjetljivu točku države, osjetljivu u realnom, ali i psihološkom smislu, čega je predsjednik dr. Tuđman bio duboko svjestan:

»Prema tome, nije nam glavna zadaća Bihać, nego je nanošenje takvih udara na nekoliko pravaca da se srpske snage više ne mogu oporaviti, nego da moraju kapitulirati.«¹³

»To je sada tema naše današnje rasprave. Da nanese takve udarce da Srbi praktično nestanu, odnosno da ono što ne budemo odmah zahvatili da mora kapitulirati u nekoliko dana.«¹⁴

Odmah postavimo retorički upit: Koja je svrha obrambenih akcija? Valjda ratovati radi obrane od agresora, radi oslobađanja teritorija i nakon toga suverenog uređenja zemlje prema vlastitim nacionalnim prioritetima i demokratskim standardima. I kad se kaže: »da nanese takve udarce da Srbi praktično nestanu« znači u tehničkom smislu: nanijeti takve udarce da agresor praktično nestane! Da nestane u tehničkom smislu, kao faktor agresije! A Srbi su, nažalost, uz agresorske snage regrutirane iz sastava JNA, Srba iz Srbije i drugih kra-

¹¹ Isto, str. 3.

¹² Isto.

¹³ Isto.

¹⁴ Isto, str. 2.

jeva bivše Jugoslavije, dobrim dijelom, bili faktor agresije na Hrvatsku. Štoviše, faktor agresije na vlastitu domovinu i u vlastitoj domovini. I dalje: »Odnosno da ono što ne budemo odmah zahvatili da mora kapitulirati u nekoliko dana«. Objektivno, to ne može ništa drugo značiti, rečeno izvršiteljima prije akcije, nego čistu namjeru oslobođenja od agresorskog ljudskog faktora. I još jednom je naglašeno da se sve mora dogoditi, »kapitulirati u nekoliko dana«. (Čak ako se ovdje misli i na faktor domicilnog stanovništva koje je otvoreno, potporom i akcijama, sudjelovalo u agresiji, bitna je i njihova svijest o izgubljenom ratu, kada se i oni nađu u stanovitom smislu, kao kapitulanti, odnosno »da nestanu kao faktor agresije«.)

I drugi upit: Koji je bio cilj, koja svrha agresora?

Naravno: osvojiti, pobijediti i zadržati područja radi ucjene državnog vodstva Republike Hrvatske, zadržati nekakav jugoslavenski *status quo* ukupnih društveno-gospodarskih odnosa i argumentima pobjede, čak i više od onog što su kao supremirana skupina imali prije raspada SFRJ. Značajno je naglasiti da je u agresorskim redovima riječ o politički rudimentarno visoko ideologiziranom mentalnom sklopu kako pojedinačnom tako i kolektivnom, sa snagom i značajkama iracionalnog. Dodatno je to pojačano među lokalnim stanovništvom koje je, bez ikakve kritičke pa i pojedinačne političke distance, bilo važan potporni i infrastrukturni faktor agresije. Otprije postojeća osvajačka ideologija proizvedena u političkim i akademskim krugovima, ali i ukupnim društvenim *kuloarima* Srbije, pojačana recentnim zbivanjima, rasapom zemalja komunističkog bloka, među kojima i SFRJ, prenesena je krajem 80-ih na područje Republike Hrvatske nastanjeno Srbima, gdje je dobila afekte plemenske destrukcije s jednom jedinom varijantom o sigurnom uspjehu osvajanja i dezintegracije Hrvatske.¹⁵

I što se dogodilo? Nakon svih pokušaja da se pregovaranjem razriješe okolnosti, nakon nekoliko prethodno uspješno provedenih vojnih akcija kojima je oslobođen velik dio zauzetih područja Republike Hrvatske i nakon punih pet godina, provodi se uspješna akcija koja izaziva šok kod agresora: izgubljen je rat, izgubljeni svi planovi! A to se najmanje očekivalo. To nije nikako bilo planirano, nikako *dopušteno*, nikako prihvatljivo, kako za inicijatore i planere agresije na Hrvatsku, tako i za lokalne političke lidere agresije i njihove eksponente.

Agresorske snage iznova zapadaju u gubitnički iracionalizam kao i u vremenu prije agresije. Budući da su bili izloženi rafiniranoj populističkoj instrumentalizaciji, a prethodno i sustavnoj komunističkoj nekritičkoj indoktrinaciji kao stalnom procesu, nisu imali nikakva racionalnog sredstva niti načina – ali niti namjere – da identificiraju i demokratski postavljaju svoje političke i najšire građanske i nacionalne ciljeve. Oslanjali su se na mit o velikoj snazi i moći i o sigurnoj i apriornoj pobjedi u ovoj agresiji na Hrvatsku. Suočeni sa suprotnom

¹⁵ Usp. Hrvoje MATKOVIĆ, *Studije iz novije hrvatske povijesti*, Zagreb, Golden marketing – Tehnička knjiga, 2004.

realnošću – s elementarnim gubljenjem rata, odnosno evidentnim rušenjem plana o »Srbiji u Hrvatskoj« – preostalo im je, na primjer i poticaj svojih lidera, povući se iz prostora agresije. Tako je, pod impresijom gubitništva i deziluzijom o nepobjedivosti, te velikim dijelom inzistiranjem i poticanjem od strane njihovih lidera, a koji su to pokazali i vlastitim primjerom, došlo do masovnijeg odlaska Srba s okupiranih područja.

O odnosu prema izlasku i povlačenju Srba s okupiranih područja, u brijunskom razgovoru predsjednika dr. Franje Tuđmana sa suradnicima, ima nekoliko navoda:

»Da uzmemo u vojnom razmatranju i tu mogućnost da im negdje ostavimo put, da se mogu dijelom izvući.«¹⁶

A *dijelom* znači – onaj dio koji to želi otići, jer se očekivalo da će ostati svi oni koji rezoniraju da nisu sudionici agresije, da žele i mogu biti lojalni i da su njihovi interesi i budućnost vezani uz budućnost Republike Hrvatske.

Ili sljedeće, što govori Miroslav Tuđman:

»Ako Ante lupi ovdje onda se imaju vremena izvući.«¹⁷

Tko se treba izvući, na koga se to misli, kome treba dati vremena? Svakako onome koji želi da mu to bude i omogućeno.

»Kad pođete ovdje, oni će Obrovac sami napustiti.«¹⁸

Dakle, računa se na psihološki učinak odnosa i okolnosti na području ratnih djelovanja, a to je najtipičniji vojni faktor u ratovanju. To je uzročno-posljedična veza zbivanja u odnosima između agresora i branitelja: što branitelji više napreduju, to agresor više traži mogućnost napuštanja ratnih područja.

5. Vrijednosne poruke

Navodimo i citat u kojem se spominje informativni letak koji bi se bacio iz letjelice:

»Jedan letak, ovako znači: opće rasulo, pobjeda Hrvatske vojske uz podršku svijeta itd., Srbi vi se već povlačite preko itd., a mi vas pozivamo da se ne trebate povlačiti, mi vam jamčimo (...) Znači, na taj način im dati put, a jamčiti tobože građanska prava itd.«¹⁹

Prije svega, primjena letaka u ratnim djelovanjima uobičajeno je i često sredstvo. Nema ničega posebna delikatna i posebno skandalozna u konceptu

¹⁶ Isto, str. 12.

¹⁷ Isto, str. 33.

¹⁸ Isto, str. 35.

¹⁹ Isto, str. 60.

i sadržaju poruka ovog komentiranog hipotetičkog letka. Naime, ako se uzme u obzir da je ljudski faktor među agresorskim snagama bio ujedinen u službi agresije (pripadnici JNA, paravojni sastavi, domicilni naoružani pojedinci i skupine, pripadnici civilne infrastrukture), onda je u vrijeme osloboditeljske akcije svakako razumljivo djelovanje na remećenju komunikacije unutar komplementarnog agresorskog faktora. U najmanju ruku, opravdano je izazvati zabunu u informiranju o stanju na bojištu, o svjetskoj potpori oslobođenju okupiranih područja i dr. A sam diskurs predsjednika dr. Tuđmana kojeg koristi u ovom razgovoru, izbor specifičnih, interpretacijskih riječi, ne može biti inkriminabilan jer je on ovdje u posve razgovornoj i stilskoj ulozi.

Inače, realno, ideološki i provedbeno, u komunističkoj Hrvatskoj i Jugoslaviji, građanska su prava bila dio proklamacijsko-ideološkog folkloru vladajuće komunističke partije. Naravno, Srbi u Hrvatskoj i nisu mislili na građanska prava što će ih afirmirati buduća demokratska Hrvatska, oni su očekivali i tražili neki svoj *juris separatum*: secesiju državnog teritorija, s trajnim separatnim eksteritorijalnim statusom bez pravne i administracijske suverenosti i cjelovitosti koju je predsjednik dr. Franjo Tuđman povezo s riječju *tobože*.

Drugo, zaustavimo se i na kontekstualnom značenju riječi *tobože*: Tuđman je bio vrlo elokventan čovjek, imao je razvijen smisao za stilski izričaj. Izražavao se često u slikama, parabolama, metaforama, višeznačnicama. Tako je, u tom trenutku i kontekstu, njegova uporaba riječi *tobože* obična, stilski obojena riječ. Htio je relativizirati ono što će se događati u mirnodopskim okolnostima nakon uspješno provedene akcije oslobođenja Hrvatske *u odnosu na sadašnji trenutak* okupacije u kojem se ništa ne smije prepustiti neuspjehu. Njemu je, kao vrhovnom zapovjedniku oružanih snaga Hrvatske, najvažnije, prije svega, ostvariti pobjedu u najdoslovnijem, najformalnijem vojnom smislu. Jer je kao legitimist znao da su ljudska i građanska prava neotuđiva kao baština i standard »slobodnog svijeta«, što je on volio govoriti. Znao je i u svojoj političkoj kulturi imao istinsku anticipaciju činjenice da u suverenoj mirnodopskoj Hrvatskoj neće niti može biti suspekcije nijednog građanskog i ljudskog prava bilo kojem pripadniku matičnog naroda, manjine ili pojedinca građanina. Nije, naime, moguće zamisliti društveno-političku praksu u kojoj bi se građanska i ljudska prava *davala* i ostvarivala selektivno.

Dakle, riječju *tobože* naglašava praktičnost i oportunističnost trenutka u kojem treba sve vjerodostojno ponuditi i obećati, pa onda i prava koja su potpuno legitimna za svaku demokratsku državu. (Ali ne nikakva posebna prava u ime kojih su Srbi, jedni izvršili a drugi sudjelovali u agresiji na Hrvatsku!) I kao digresiju, navodimo činjenicu da je jedan od najvećih grijeha dr. Franje Tuđmana, pa i krimena u pravnom smislu, u vrijeme političkog razlaza s komunističkom vlašću 60-ih godina, bilo upravo pitanje građanskih prava i sloboda. Naravno, predsjednik dr. Franjo Tuđman je, nakon utemeljenja i međunarodnog priznanja Republike Hrvatske očekivao minimalno političku lojalnost svakog

pojedince, pa tako i Srba u Hrvatskoj, kao važnom uvjetu i detalju za uređenje Hrvatske. Priznavanje suvereniteta, odnosno lojalnost suverenoj Hrvatskoj, bio je temelj i vrijednost na kojem je nastala njegova poznata gnoma: *Sve za Hrvatsku, a Hrvatsku ni za što!*²⁰

6. Povijesna anamneza

Ako se događaji i akcije u Domovinskom ratu u Hrvatskoj promatraju iz udaljenijeg konteksta, onda se on odlično nadovezuje na biblijsku sliku izbjavljenja Židova iz egipatskog ropstva.

Hrvatska se izbacila iz ideološki i ekonomski nenaravnog sustava, iz izolacijske politike, s iskustvom osamdesetogodišnje epizode dviju jugoslavenskih država i neobične i nepraktične asocijacije za Hrvatsku među zemljama pokreta nesvrstanih. Iz onoga što nije nikada bilo dio njezina političkog, ali ni duhovnog povijesnog iskustva. Štoviše, sve hrvatske povijesne političke opcije, savezi i dodiri bili su vezani za europske asocijacije, europsko civilizacijsko i političko iskustvo.²¹

Predsjednik dr. Franjo Tuđman se u tom smislu, gledano mjerilom afirmacijskog i civilizacijski stvaralačkog političkog projekta, temeljenog na povijesnim determinacijama i domoljublju, pokazao kao najdalekovidniji i najuspješniji politički pojedinac u hrvatskoj povijesti.²²

Stoga se odgovorno ustvrđuje: početkom 90-ih ne bi bilo moguće provesti meritornu povijesnu kvalifikaciju i jasnu anamnezu jednog, kroz stoljeće identitetski i politički duboko marginaliziranog naroda – hrvatskog naroda – bez pojave osobe i djela dr. Franje Tuđmana. Zbog takvih odrednica dr. Franjo Tuđman se, u krugu najmjerodavnijeg kruga povjesničara i analitičara suvre-

²⁰ Usp. Franjo TUĐMAN, *Zna se. HDZ u borbi za samostalnost Hrvatske*, Zagreb, Izvršni odbor HDZ-a, knj. I. 1992; knj. II. 1993; knj. III. 1995; knj. IV. 1998.

²¹ Usp. Dragutin PAVLIČEVIĆ, *Povijest Hrvatske*, Zagreb, Naklada P.I.P. Pavičić, 2002.

²² Ovdje radi potvrde iznesenih teza navodim digresiju o osobnom susretu s predsjednikom Tuđmanom u veljači 1996. Tada sam se s njime susreo kao voditelj izaslanstva prigodom obilježavanja stote obljetnice smrti i izlaska sabranih djela dr. Ante Starčevića. Bilo je to godinu i pol dana nakon vojne akcije Oluja. I prije sam imao izravnih susreta s predsjednikom Tuđmanom, ali ovom prigodom, razgovarajući o temama proglašenja samostalnosti i provođenju akcije Oluja, pokazivao je fascinirajuću analitičnost, ali i najsnažnije i najdublje emocije. Za njega je odnos nositelja velikosrpskih pretenzija na Hrvatsku bio potpuno jasan upravo zbog njegova osobnog iskustva s režimom u dvjema Jugoslavijama, a posebice s onim u komunističkoj u kojoj je i sam obnašao vojno-časničke dužnosti. Bio je svjestan svih okolnosti, ali i svoje odgovornosti koju je dosljedno nosio do kraja. Valja posebno istaknuti odgovornosti pred hrvatskim narodom, ali i pred međunarodnom zajednicom kad je trebao donositi odluke za koje, u nekim međunarodnim krugovima, nije dobio razumijevanje. Upravo prigodom spomenutog sastanka očitovao se o pravima i ljudskim slobodama u suverenoj Hrvatskoj. Svakako, to se odnosilo na sva univerzalna prava, za matični narod, kao i na sve manjinske skupine.

mene hrvatske povijesti kvalificira kao jedini državnik-državotvorac kojeg je hrvatski narod imao.

U duhu ove i brojnih drugih postavki i činjenica i okolnosti koje su prethodile akciji Oluja te značenja aktualnih društvenih odrednica i fenomena, a to su:

- ideološki i politički prevladani komunistički sustav,
- prevladana i potrošena paradigma povezanosti u jugoslavensku državu,
- izravno provedena agresija na teritorij Republike Hrvatske,

povijesno je i materijalno neprihvatljivo akciju kojom je oslobođena zemlja kvalificirati kao *udruženi zločinački pothvat* radi protjerivanja jednog etnokorpusa.

To su samo neke činjenice, uz niz drugih okolnosti vremena agresije: neravnopravnost u tehnici naoružanja, brojnost ljudi i ratnog materijala te činjenice da se ratno djelovanje zbivalo isključivo na području Republike Hrvatske nastajenom pripadnicima agresora, što jasno govori da:

1. nije bilo nikakva strateškog specifičnog udruženja radi provođenja akcije etno-čišćenja;
2. da je to bila akcija na najvišoj organizacijskoj i uobičajenoj ratnoj razini, u skladu sa svim konvencijama provođenja osloboditeljskih akcija;
3. da je akcija bila disciplinirano i odgovorno zamišljena s jedinim ciljem konačnog oslobođenja zemlje.

I napokon, bespredmetna je, paradoksalna i neprihvatljiva kvalifikacija da bi Oluja, kao akcija oslobađanja okupiranih područja Republike Hrvatske, od strane državnog vodstva bila planirana kao pothvat etničkog čišćenja. Naravno, niti su zapovjednici ni izvršitelji akcije bili – niti mogli biti – sudionici i provoditelji takva nepostojećeg plana. Oluja je osmišljena, planirana i izvedena kao učinkovita završna akcija oslobođenja okupiranih teritorija Republike Hrvatske, poput sličnih akcija u povijesti oslobađanja drugih država i naroda. Ona je stvarno završni čin oslobođenja, obrane i konačne potvrde i utemeljenja Hrvatske kao suverene države.

7. Zaključne prosudbe

Listajući i iščitavajući transkript sa sastanka predsjednika Republike Hrvatske dr. Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima 31. srpnja 1995. na Brijunima i provodeći jezičnu, semantičku i socio-semantičku analizu toga dokumenta, metaforičke odrednice u njemu korištenih sintagma i pojmova, pokazuje se jasno Tuđmanova nakana da provjeri okolnosti neposredno prije donošenja

odluke o poduzimanju vojno-redarstvene akcije Oluja za oslobođenje državnih područja od neprijateljske agresije.

Iz svih okolnosti koje čine mozaik akcije Oluja, uoči akcije i nakon nje, iz spomenute analize proizlazi da se akciji ne može pripisati nikakav zločinački plan niti ikakva zločinačka atribucija. Svi popratni događaji nakon akcije, djelovanje prema civilima ili uništavanje civilnih objekata, stambenih jedinica i dr., plod su spontanih popratnih i pojedinačnih *konvulzivnih* ekscesa koji nisu bili dio nekakva provedbenog plana niti zapovjednih naloga.

Oni se u najgorem slučaju mogu smatrati uobičajenim propustima u okončanju akcije. No u stanju pobjedničke egzaltacije i braniteljske euforije, mogući su takvi ekscesi. Ekscesi mogu također biti potaknuti uvjetovanom reaktivnom destrukcijom pojedinaca i potrebom izazivanja atmosfere *ratnog trijumfalizma* koji se javlja kao popratni sindrom u ratovanju.

Apsurdno je stoga, sugestibilno i nužno apodiktično smatrati to udruženim zločinačkim pothvatom! Sve okolnosti i provedbene činjenice govore da je to bila učinkovita akcija oslobađanja zemlje od klasične agresije, bez zločinačkih atribucija i sadržaja.

Takve kvalifikacije, na svakodnevnoj razini, a posebice kao apodiktičke premise u sudskom postupku, realno su upitne, proizvoljne i neodržive. Jednako tako, one su ponižavajuće za pobjednički narod, za sve teško pogođene skupine stradali: osloboditelje, branitelje, ratnike, junake, civile, majke, supruge koje su ostale bez svojih najdražih, s teškim traumama i neotklonjivim posljedicama. Načelno, povijesno i kulturološki, tako se ne smije pristupati fenomenu branitelja od agresije, tako se ne smije suditi braniteljima i osloboditeljima i kvalificirati djelo obrane vlastite domovine, svoga zavičaja. Takav apsurd, takva inverzija u povijesnoj valorizaciji izaziva historiografsku zabunu i gubljenje orijentacijskih parametara.

Ovu inverziju, rečeno poznatom slikovitošću, povijest neće oprostiti. Ostao bi to kao jedinstven primjer sudskog iskustva i prakse i kao bizaran pravosudni *study case* o sudskom kvalificiranju u povijesti vojnih akcija za oslobođenje neke zemlje od agresora. I konačno, paradoksalna je, negirajuća (i sarkastična!) konstatacija da je akcija Oluja bila ipak legitimna, da je njezin legitimitet utemeljen u univerzalnom i naravnom smislu kao pravo na slobodu svake zemlje i naroda. A potom da se ta presudna i konačna akcija oslobodjenja, kvalificira kao udruženi zločinački pothvat. Doživljava se to kao poniženje kolektivne inteligencije naroda, nepriznavanje civilizacijskog i duhovnog dosega starog europskog naroda kakav je hrvatski narod. Naroda koji ima milenijsko iskustvo kršćanstva. Naroda, koji je, gotovo isto toliko godina, imao najformalnije savezničko iskustvo u europskim državnim savezima i to s onim državama koje danas čine konstitucijski dio Europske unije. Jednako tako, značilo bi to odbacivanje Hrvatske kao uvažavanog i vjerodostojnog sugovornika o temeljnim vrijednostima i dometima emancipirane i moralno odgovorne nacije.

Stoga je i sudska valorizacija odgovornosti hrvatskog predsjednika dr. Franje Tuđmana i hrvatskih časnika na međunarodnom sudu u Haagu (među čijim je utemeljiteljima i sama Republika Hrvatska), moralni izazov za sve bitne činitele sudske konteksta i obvezujući moralni čin vremena *par excellence*. Za Hrvatsku i hrvatski narod još više: čin (de)stigmatizacije budućnosti.

Mihovil Bogoslav Matković

The Brijuni transcript

Linguistic, semantic and socio-semantic features, metaphors of syntagms and terms – historical context

Summary

This work deals with the linguistic, stylistic and semantic analysis of the transcript of the meeting between the President of the Republic of Croatia, Franjo Tuđman (PhD), and military officials on the 31st of July 1995 on the Brijuni Islands. It gives a thorough explanation of the subject matter and the purpose of the meeting. The meeting on the Brijuni, and thereby the transcript of the conversation, was a fundamental piece of evidence used by the International Tribunal in The Hague for the sentencing of the Croatian generals Ante Gotovina and Mladen Markač to long term imprisonment.

In addition to bringing the linguistic-stylistic and semantic analysis, this work also delivers an elaboration of the historical, political and widely spatial context of the events that determined the relations at the time of the former Federal Republic of Yugoslavia, its downfall and the birth of multiple countries in its area. Special reference is made to the status of the Republic of Croatia before and after its establishment, its international recognition and membership in the United Nations. A significant part of this paper focuses on the analysis of the rhetoric of the Croatian president, Doctor Franjo Tuđman, his status and role in the time succeeding the Second World War. Special attention is given to the analysis of his role as the key character and the most responsible person, as the author of the idea and the founder of the sovereign Republic of Croatia. In this light, his liability in initiating and leading the military operation Storm (Oluja), being the subject of the meeting on the Brijuni, is directly connected with the roles of his interlocutors, whose viewpoints and statements are mentioned in the transcript. This study aims to show and prove the inexistence of attributes and criminal intent in the enterprise headed by Doctor Franjo Tuđman, classified by the Hague Tribunal in their indictment.

Key words: Operation Storm; the Brijuni meeting; transcript; generals; joint criminal enterprise; (linguistic and political) rhetoric of President Franjo Tuđman.

(na engl. prev. Maša Nobilo)

*Dodatak***Brijunski transkript**

Luka Mišetić

Hrvatska je operacijom Oluja oslobođena – nakon četiri godine brutalne okupacije srpskih snaga pod kontrolom članova udruženog zločinačkog pothvata, uključujući Slobodana Miloševića, Milana Martića, Ratka Mladića, Radovana Karadžića i drugih. Jedan od posljednjih sastanaka hrvatskog vojnog vrha za tu oslobodilačku operaciju održao se na otočju Brijuni u Hrvatskoj 31. srpnja 1995. Tužitelji Međunarodnog kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) kasnije su koristili transkript tog sastanka da bi ustvrdili da je hrvatski vrh na čelu s hrvatskim predsjednikom Franjom Tuđmanom planirao provesti etničko čišćenje srpskog stanovništva iz Hrvatske tijekom operacije Oluja. Nakon sedam dugih godina slučaja protiv Ante Gotovine, tu je tvrdnju Žalbeno vijeće MKSJ-a u konačnici odbacilo 16. studenog 2012.

Razne interesne skupine tijekom godina zavaravale su širu javnost o sadržaju Brijunskog transkripta tvrdeći da su izjave predsjednika Franje Tuđmana na brijunskom sastanku ukazivale na namjeru progona srpskog stanovništva. Najpoznatija je izjava predsjednika Tuđmana koji je, prema transkriptu, rekao da Hrvatska vojska tijekom operacije Oluja mora »nanijeti takve udarce da Srbi praktično nestanu«, što je Tužiteljstvo koristilo kao dokaz da je cilj operacije bio eliminirati srpsko stanovništvo. Međutim, čak je i Raspravno vijeće koje je osudilo generala Gotovinu odbacilo takvo tumačenje Tuđmanovih riječi. Umjesto toga, zaključilo je da:

»Raspravno vijeće smatra da se, čitana u kontekstu, ta konkretna izjava odnosi uglavnom na srpske vojne snage, a ne na srpsko civilno stanovništvo.«

Lako je izvlačiti rečenice iz Brijunskog transkripta iz konteksta i pokušati u nekim od tih izjava ukazati na postojanje namjere za počinjenje zločina. Međutim, kad se transkript čita u cjelini, očigledno je da nikada nije bilo nikakvih eksplicitnih razgovora o ciljanju civilnog stanovništva, što je Tužiteljstvo tijekom žalbenog postupka u slučaju Gotovina i priznalo.

Obrana generala Gotovine pokazala je tijekom suđenja da sudionici brijunskog sastanka nisu planirali počiniti zločine protiv srpskog stanovništva. Upravo suprotno, sudionici brijunskog sastanka bili su itekako svjesni činjenice da će srpsko stanovništvo napustiti Hrvatsku ako hrvatske snage uspiju ponovno zauzeti to područje, te stoga nije bilo potrebe za bilo kakav zločin protiv Srba. I doista, samo 90 dana prije, tijekom hrvatske operacije Bljesak, srpsko

stanovništvo napustilo je područje Zapadne Slavonije unatoč činjenici da je glavni tajnik UN-a smatrao da su snage hrvatskih vlasti maksimalno poštivale ljudska prava tijekom operacije Bljesak. Sudionici brijunskog sastanka stoga su bili itekako svjesni da ako će hrvatske snage pokazati maksimalnu suzdržanost i štiti ljudska prava Srba u najvećoj mogućoj mjeri, da je bilo izgledno da će srpsko stanovništvo otići i da će Hrvatska biti pohvaljena za način na koji je provela operaciju Oluja.

To je kontekst koji se mora razumjeti prije nego što se bilo tko može upustiti u pravilnu analizu Brijunskog transkripta. Vjerujući da će srpsko civilno stanovništvo otići bez obzira kako se dobro hrvatske snage odnosile prema njima, sudionici brijunskog sastanka razgovarali su o potrebi da se ostavi otvoren izlaz za srpske civile za koje su očekivali da će radije otići nego ostati u nezavisnoj hrvatskoj državi. Ostavljanje otvorenog izlaza za civile protivničke strane vojna je taktika stara koliko i Sun Tzu. Sudionici brijunskog sastanka sigurno nisu smatrali da moraju počinuti zločine protiv srpskog civilnog stanovništva da bi oni otišli, te nikada nisu o tako nečemu niti razgovarali tijekom brijunskog sastanka.

U konačnici se MKSJ složio s obranom generala Gotovine da sudionici sastanka nisu razgovarali o kaznenom progonu civila. Presudom Žalbenog vijeća MKSJ-a ne samo da su oslobođeni generali Gotovina i Markač već je također utvrđeno da nije postojao nikakav udruženi zločinački pothvat začet na Brijunima. Nadam se da će se u znanstvenim radovima koji će procjenjivati Brijunski transkript, poput ovoga uz koji se daje ovo kratko pojašnjenje, pokloniti posebna pažnja cjelokupnom kontekstu rata da bi se mogao razumjeti razgovor na tom sastanku.